

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **HET ANDERE DEEL VAN EUROPA. STUDIEBOEK
VAN HISTORICUS RAYMOND DETREZ**

Professor Raymond Detrez (°1948) heeft, sinds hij in 1971 begon te doceren aan de Universiteit Gent en de KU Leuven, naam gemaakt als dé kenner van de Balkan in de Lage Landen. Vooral tijdens de gewelddadige ontmanteling van Joegoslavië, die begon eind jaren tachtig, en de bloedige nasleep in voornamelijk Bosnië en Kosovo in de jaren negentig, verwierf de voormalige producer van de klassieke zender Radio 3 een gedegen reputatie als Balkan-historicus. Hij werd een veelgevraagd duider van de vaak moeilijk te begrijpen conflicten en machtsverhoudingen in een regio die in die tijd wat al te gemakzuchtig als “kruitvat” werd omschreven. *NRC Handelsblad* bestempelde Detrez toen als veruit de beste schrijver in het Nederlandse taalgebied over Balkan-aangelegenheden.

Die focus op de Balkan zou bijna doen vergeten dat Detrez een kenner is van het veel ruimere gebied dat vroeger, tijdens de Koude Oorlog, als het Oostblok werd bestempeld, of Oost-Europa. Detrez inspireerde bijna een halve eeuw een hele reeks Oost-Europadeskundigen in Vlaanderen en

Nederland en soms daarbuiten. Zijn standaardwerk over Bulgarije werd ook in de VS uitgegeven. Hij publiceerde in 2008 nog een boek over de geschiedenis van Rusland en nu, in het jaar waarin de historicus afscheid neemt van de universiteit, verscheen heel toepasselijk ook *Centraal-Europa*, – een geschiedenis, waarin Detrez zijn licht laat schijnen over die landen die zich tussen 1945 en 1989 tussen het IJzeren Gordijn en Rusland bevonden, minus de regio die we als Zuidoost-Europa of Balkan aanduiden.

Een boek dus over Polen, Tsjechië en Slowakije, Hongarije, Slovenië en Kroatië, en de Baltische staten Estland, Letland en Litouwen, die na de Tweede Wereldoorlog door de Sovjet-Unie waren ingepalmd. Duitsland en Oostenrijk, door sommige historici ook tot Centraal-Europa gerekend, laat Detrez in dit boek buiten beschouwing, al speelt zeker Oostenrijk een bepalende rol in de tijd van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije en het Habsburgse Rijk. En ook de invloed van Duitsland is vaak niet ver weg. Vooral op de organisatie en structuur van veel Midden-Europese steden hebben de Duitsers veel invloed gehad. Daarom is voor West-Europeanen een stad als Gdansk of Krakau even vertrouwd als pakweg Gent of Utrecht.

Centraal-Europa is in de eerste plaats bedoeld als een overzichtelijk studieboek. Het werk bevat weinig nieuwe inzichten en Detrez is zelden de man die sterk opiniërend uit de hoek komt. Hij laat eerder de feiten voor zich spreken of plaatst verschillende theorieën naast elkaar en laat de conclusies over aan de geïnformeerde lezer. Op die manier is dit werkstuk zeker ook erg te genieten voor iedereen met interesse voor de landen die sinds de val van de Muur in Berlijn hun plek hebben teruggevonden in het oude Europa, waardoor de verschillen tussen West-Europa en Centraal-Europa sinds ruim twee decennia (opnieuw) vervagen.

Alle beschreven landen, minus Kroatië, zijn ondertussen alweer bijna tien jaar lid van de Europese Unie, en binnen de NAVO delen de Centraal-Europese landen vaker dan de West-Europese de standpunten van de Verenigde Staten, vooral omdat de VS zich ten tijde van de Koude Oorlog harder opstelden tegen Rusland dan de West-Europese landen. Dat soort inzichten zijn misschien niet bijster origineel of spectaculair, ze helpen wel te

duiden waar sommige standpunten, waarvoor West-Europeanen vaak minder begrip hebben, vandaan komen.

Het eerste deel van dit boek is soms wat taai, met een lange opeenvolging van heersers en dynastieën, waarvan je je soms afvraagt of die nog relevant zijn om het hedendaagse Centraal-Europa te begrijpen. Detrez gaat chronologisch te werk en beschrijft per tijdvak en per land (zoals we het vandaag kennen) de binnenlandse, buitenlandse, economische, sociale en culturele ontwikkelingen, zonder daarbij de samenhang tussen de verschillende landen uit het oog te verliezen, of net de verschillen tussen landen te benadrukken. Ook al bestaat er een duidelijke samenhang tussen de verschillende landen en volkeren, Detrez hecht geen geloof aan het bestaan van één grote Centraal-Europese identiteit, die vooral na de Tweede Wereldoorlog werd gepropageerd, zoals in het pamflet “La tragédie de l’Europe Centrale” van de Tsjechische schrijver Milan Kundera, dat doordrongen is van heimwee naar het Habsburgse Rijk. Detrez doet het bestaan van die identiteit af als een product van nostalgische intellectuelen.

Waar het moet, legt Detrez ook de link met de ontwikkelingen in West-Europa. Dat zorgt af en toe voor verrassende inzichten die misschien niet nieuw zijn, maar wel vergeten dreigden te raken in de plooiën van de grote geschiedenis. Zo herinnert Detrez eraan dat er zonder opstanden in Warschau tegen de toen heersende Russen misschien nooit sprake was geweest van het ontstaan van België in 1830. Door het oproer in Polen, dat de geschiedenis inging als de Eerste Poolse Opstand, kon de toenmalige Russische keizer Nikolaj (wiens zus was getrouwd met de toekomstige Nederlandse koning Willem II) de vader van zijn zwager, Willem I, niet te hulp komen. De Russische troepen stonden klaar om het Nederlandse leger in Brussel te ondersteunen, maar werden in eigen land opgehouden door de onlusten in Warschau. Zonder die Poolse onlusten zou België nooit bestaan hebben, menen veel Poolse historici. Detrez laat in het midden of hij hun stelling deelt.

Zo gaat het wel vaker: de historicus is bijzonder gul met feiten en details, maar erg zuinig met zijn eigen interpretatie of opinie. Soms is dat een gemis, omdat de passages waar Detrez wel zijn mening laat

doorschemeren net iets pittiger zijn, terwijl ze de feitelijkheid van zijn verhaal helemaal niet in de weg zitten. In alle grondwetten van de Oostbloklanden stond dat er een onverbreekelijke broederband was met de Sovjet-Unie: het hindert niet dat Detrez die constitutionele passages als complete onzin bestempelt.

Ook al is er over het onderwerp al veel geschreven, het laatste deel van dit boek, over de overgang van communisme naar vrije markt, had misschien best nog wat uitgebreider gekund. Detrez herinnert eraan dat die omwenteling historisch gezien erg snel gebeurde, en voor veel Centraal-Europeanen meer weg had/heeft van een shock dan van een therapie. En dat het aan de volwassen, civiele verantwoordelijkheidszin van die Europeanen is te danken dat de snelle transitie kon gebeuren zonder bloedvergieten. Sinds 2004 heeft Centraal-Europa dankzij de Europese Unie weer aansluiting gevonden bij West-Europa. Hoe verschillend soms ook, daarmee tonen de Centraal-Europeanen hun bereidheid om, met vallen en opstaan, mee te werken aan een grensoverschrijdend economisch, maar vooral ook democratisch project. Hoe verschillend hun lot ook was direct na de Tweede Wereldoorlog: daarin verschillen ze niet van hun medeburgers aan wat ooit de andere kant was van het IJzeren Gordijn.

DIRK VANDENBERGHE

RAYMOND DETREZ, *Centraal-Europa, een geschiedenis*,
Houtekiet, Antwerpen/Utrecht, 2013, 504 p.
